

ANDRIJA BORELLI I NACRT ZAKONA O DESETINI

Ljerka Šimunković

UDK: 929 Borelli, A. (044) 336.226.4:63](497.58)“1806/1814“

Izvorni znanstveni rad

Ljerka Šimunković

Stepinčeva 27, 21000 Split

ljerka.simunkovic1@st.t-com.hr

U pismima koja je Andrija Borelli Vranski uputio braći Dominiku i Ivanu Luki Garagninu, mogu se iščitati mnogi do sada nepoznati podaci o vremenu francuske uprave u Dalmaciji. U prilogu se donose do sada nepoznati detalji o porezima koje je francuska vlada htjela uvesti u novoosnovane Ilirske pokrajine.

Ključne riječi: francuska uprava, dopisivanje, desetina, pregovori

Privatna pisma kao dokumenti od iznimne važnosti pružaju nam često nepoznate biografske podatke vezane za njihove autore ili primatelje ili nam omogućuju bolji uvid u svakidašnji život nekoga određenog razdoblja ili pak bacaju novo svjetlo na neke povijesne događaje. Pisma koja se ovdje obrađuju pisao je Andrija Borelli Vranski braći Ivanu Dominiku i Ivanu Luki Garagninu, a dodatno su konzultirana i pisma dalmatinskih intelektualaca koji su obavljali razne upravne poslove za vrijeme francuske vladavine. Ovdje se obrađuju do sada nepoznati detalji koji se odnose na poreze koje je francuska vlada htjela uvesti u novoosnovane Ilirske pokrajine.

Andrija Borelli

Andrija Borelli Vranski (1758. - 1816.), pripadao je krugu ljudi koji su se na zadarskom području isticali kao stručnjaci za poljoprivredu, pisali o gospodarskim pitanjima i temama iz književnosti te sudjelovali u radu za-

darske Gospodarsko-poljoprivredne akademije. Bio je vrlo nježna zdravlja tako da je u drugoj polovici života bio više bolestan nego zdrav. Borelli je također od 1791. upravljao obiteljskim posjedom Vrana zajedno s ortacima braćom Galbiani iz Šibenika. Početkom francuske uprave u Dalmaciji aktivno se uključio u politički i javni život. Godine 1806. izabran je za predsjednika Državnog vijeća i za člana zadarskog općinskog vijeća. Iste je godine imenovan članom Središnjeg povjerenstva za poljoprivredu u Zadru te je te iste godine bio među osnivačima zadarske masonske lože. Napoleon mu je za zasluge 1810. dodijelio naslov viteza legije časti. Borelli je već bio u dva navrata izabran za zadarskoga gradonačelnika, ali se zahvalio zbog bolesti. Osnutkom Ilirskih pokrajina Borelli je izabran treći put zadarskim gradonačelnikom (1813.-1814.),¹ što je i prihvatio, te se posebno istaknuo u vrijeme opsade Zadra od austrijskih trupa. Borellijeva kći Francesca udala se za Ivana Luku Garagnina pa je tako Andrija Borelli, osim što je bio dugogodišnji prijatelj, postao i tast Ivana Luke. Borelli je pisao poeziju na latinskom i talijanskom te rasprave o gospodarstvu. Njegov spis *Escogitazioni slegate di un Infermo occasionate dalla imminente organizzazione della Dalmazia* ostao je u rukopisu².

Pisma Andrije Borellija upućena braći Garagnin

U Državnom arhivu u Splitu u Fondu obitelji Garagnin³ čuvaju se pisma koja je Andrija Borelli uputio braći Dominiku i Ivanu Luki Garagninu. Dopisivanje s Ivanom Dominikom broji 13 pisama, a ona datiraju od 1794. do 1813. godine. Daleko obimnije je dopisivanje s Ivanom Lukom koje se sastoji od 75 pisama koja obuhvaćaju razdoblje od 15. siječnja 1806. do 14. studenoga 1814. godine. Većina pisama braći datira iz 1810. godine kada Ivan Luka ženi Andrijinu kćerku i postaje Andrijin zet. U tim pismima Andrija Borelli otvoreno piše o svemu, kritizira političku situaciju, traži masonske knjige, jada se na tešku financijsku situaciju, zabrinut je za sudbinu sina Biagija, koji je u francuskoj vojsci, piše o poslovima koje obavlja kao gradonačelnik, žali se na poreze toliko da kaže da bi najradi-

1 *Hrvatski biografski leksikon*, 2, Zagreb, Jugoslavenski leksikografski Zavod „Miroslav Krleža“, 1989, str. 153-154.

2 Nikola Čolak, Spis Andrije Borellija u uređenju Dalmacije krajem XVIII. stoljeća, *Mogućnosti*, 4(1957)5, str. 397-410; 6, str. 499-510.

3 Državni arhiv u Splitu, Fond Garagnin, Korespondencija, ILG1/XV i DG1/XLIV

je pritisnuo pištolj na uho i tako se oslobodio žalosne budućnosti. Ivanu Luki, koji je tada bio u Italiji na liječenju, piše:

»Pripremite se, kada se vratite u Dalmaciju, da vidite najveću potištenost duša zbog novih poreza koji nam predstoje; osobito zbog neposrednog stalnog poreza u gotovini na zemljište umjesto desetine u naturi, i to jednako na novoj kao i na staroj stečevini, a budući da ne postoje sigurni temelji zemljišnika niti razradbe zemljišta žele ga nametnuti na nesigurnoj osnovi prošlih prihoda«. ⁴

Zatim dodaje da će u Dalmaciji gdje nema gotovog novca, jer se novac može jedino dobiti prodajom poljoprivrednih proizvoda koji opet ovise o rodnim ili nerodnim godinama, nastati najveća pustoš. Seljak će, kaže Borelli, morati ili propasti ili emigrirati, a isto tako i posjednici, jer će imanja, umjesto da donose prihode, donijeti samo namete. Sam Borelli nalazi se u nezavidnoj financijskoj situaciji zbog naslijeđenih i novo napravljenih dugova, dio kojih je napravio i njegov sin Biagio (Blaž). Borelli traži od Ivana Luke savjet kako da se izvuče iz te situacije za što nema više ni pameti, a niti snage. Izgleda da mu je Ivan Luka pomogao u toj situaciji, ne zna se kako, možda savjetom, a možda i novčanom posudbom.

Budući da predstoji nova organizacija Ilirskih pokrajina, pripremaju se i nacrti novih zakona. Stoga Borelli pod datumom 23. studenog 1810. piše Ivanu Luki da je dobio pismo od Begne, koji je u Ljubljani i koji je tamo počeo pregovarati o porezima, da iz Dalmacije nitko osim Zadrana nije uputio prigovor na nove poreze te da bi bilo bolje da ostali zainteresirani pišu u Ljublanu tražeći izmjene nego da čekaju da prijedlozi zakona dođu do Pariza, a tada ih više neće biti moguće poništiti.

Nacrt zakona o desetini u Dalmaciji

Borelli, koji je dobro proučio nacrt novog zakona od 22. srpnja 1811., piše Ivanu Luki da predviđa velike nevolje za posjednike jer nije postignut dogovor u pogledu desetina u naturi na staroj stečevini, ⁵ stoga se boji da

4 Pismo datirano 11. rujna 1810. Citate je prevela Lj. Šimunković.

5 Jedini tiskani proglas u pogledu desetine za vrijeme Ilirskih pokrajina je proglas čiji je potpisnik bio Raimonde Rougier de la Bergerie. To je dvojezični talijansko-hrvatski proglas objavljen 16. kolovoza 1811. u Zadru, a odnosi se na porez desetine na staroj stečevini. Usp. Vjekoslav Maštrović, *Zadarska oznanjenja. Jadertina Croatica*, Zagreb,

će francuski službenici primijeniti fiksni namet u gotovini. To potvrđuju članci 160 i 161 koji određuju fiksni porez. Prethodni Marmontov dekret od 16. srpnja 1810. određuje da su na novčanu isplatu zaduženi samo posjednici, što znači da su koloni izuzeti iz tog plaćanja. Daljnji Marmontovi dekreti od 3. listopada 1810. za novu stečevinu i od 15. prosinca 1810. za staru stečevinu zadržavaju sistem desetine i zajedno s njom običaj da se ova daća odbije od čitavog prinosa, a zatim da se podijele odnosni dijelovi između vlasnika i kolona. Na osnovi svega ovoga Borelli predviđa da će se koloni izvući iz plaćanja desetine jer mogu prikazati da nisu ništa proizveli, iz čega će uslijediti zbrke, nesloge i nevolje. Stoga smatra da onaj tko je donio te zakone nije predvidio čitav niz posljedica.⁶ U pismu od 20. rujna 1811. upozorava Ivana Luku da su već Kaštelani uputili priziv u Ljubljano zahtijevajući da porez na desetinu ne bude oduzet iz čitavog prinosa, i tražeći da vlasnici plate znatno veći dio poreza na prihod.

Kao potkrepa ovom razmišljanju svjedoče pisma od lipnja do prosinca 1811. što ih je Ivanu Luki Garagninu uputio prijatelj Vicko (Vincenzo) Ismaelli koji je tada bio na službi u Ljubljani. Ismaelli izvješćuje o prvim pritužbama na novi zakon o desetini od makarskog biskupa i kaptola i o tome kako se svi papiri povjerenstva koje je trebalo ispitati predmet koji se odnosi na kolone u Dalmaciji nalaze prevedeni na francuski kod povjerenika za pravosuđe u Ljubljani. Kod Ismaellija je zatražio prijem izaslanik stanovnika trogirskih Kaštela koji je tražio od vlade da feudalni porez treba biti na teret vlasnika zemljišta, a ne kolona. Ismaelli također obavještava kako je dobio izvještaj Ivana Luke o temama o kojima su raspravljali članovi Poljoprivrednog povjerenstva u Zadru te kako je to izvješće uputio guverneru na odobrenje za prijevod na francuski. Ismaelli dodaje da su učestale pritužbe kolona postigle povoljan dojam kod vlade u korist kolona, ali da ne razumije muk posjednika⁷.

U međuvremenu gradske su uprave Dalmacije dobile službeni dopis o nacrtu odredbe 20. srpnja 1812. u pogledu desetine te odlučuju poslati svoje zastupnike u Ljubljano. Borelli u svojstvu zadarskoga gradonačelnika

JAZU, 1979, str. 115.

6 Pismo od 22. srpnja 1811.

7 Ljerka Šimunković – Nataša Bajić-Žarko, Iz korespondencije Dominika i Ivana Luke Garagnina, *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 20., Split, Državni arhiv u Splitu, 2006., str. 276-283.

podnosi generalnom guverneru predstavku u kojoj traži saslušanje i odgodu donošenja odredbe dok ne budu saslušane stranke. Odgoda odredbe je odobrena te je određeno da u Ljubljanu otputuju gradonačelnici glavnih dalmatinskih gradova u svojstvu zastupnika: Josip Cindro, splitski gradonačelnik, Antonio Fenzi, šibenski dogradonačelnik i Andrija Borelli, zardarski gradonačelnik. Trogir nije imao svog zastupnika, već je trogirsko vijeće odlučilo da ga zastupa splitski gradonačelnik.

Opis putovanja u Ljubljanu

Budući da je u to vrijeme morski put bio vrlo nesiguran zbog gusara, samo se Fenzi odlučio za putovanje morem u Veneciju. Cindro i Borelli su se odlučili za skuplji i duži, ali navodno sigurniji put kopnom. Borelli je kupio kočiju jer je zbog bolesti odlučio putovati sa suprugom da mu bude na pomoći. Unatoč svim urađenim potrebnim predradnjama, morao je odgoditi put zbog karantene koja je bila proglašena na kopnenom putu. Zatim je morao čekati da mu intendant de la Bergerie potpiše putovnicu te je krenuo na put tek 11. studenog 1812.

Borelli je braći Garagnin u pismima detaljno opisao sve faze ovog putovanja. Prvih ga je dana pratila kiša i jak vjetar, a zatim i snijeg. Pokušao je proboj kroz snijeg preko planine Cerovci, ali se morao vratiti unatoč tomu što su njegovu kočiju vukla tri konja. U Kninu je izgubio jedan dan jer je čekao Ivana Luku koji je bio u Drnišu, ali se Ivan Luka zbog velikog obima posla nije uspio pojaviti. Od glasnika koji je stigao doznao je da se Cindrova kočija iz Splita, koju su vukla isto tri konja, zbog velikog snijega prevrnula, ali bez većih posljedica. U Zrmanjskom klancu snijeg je bio visok više od dva metra. Budući da se nisu mogli probiti kočijama, Borelli i supruga nastavili su pješice po snijegu i ledu te su navečer na vrhu planine Cerovac našli zaklon u kozjoj kućici na slami. Nastavili su put prema Gračacu prelazeći poplavljene ceste. Zatim su jašući na konjima konačno stigli u Gračac, a odatle u Perušić i Senj, gdje su susreli Cindra i zajednički nastavili put u pravcu Rijeke. Borellijevima se u mjestu Mala Draga zbog velike bure slomio kotač na kočiji te su umalo završili u provaliji, ali su ih srećom mještani uz pomoć konopaca vratili na cestu.

To putovanje trajalo je ukupno trideset dana. Zbog produljenog putovanja pojavile su se optužbe i prigovori, na što Borelli odgovara Dominiku: »... žao mi je što čujem da se okrivljuje naše kašnjenje kao kobno. Kobno

je mojem gospodarstvu i mome zdravlju to što sam poduzeo putovanje u Ljubljano, to kobno mjesto, od čijeg političkog postojanja datira nepostojanje Dalmacije, dapače očajno i pogubno postojanje, postojanje nesreća, otkada je steklo političko postojanje to mjesto magluštine ne samo fizičke, nego i moralne i intelektualne, mjesto prokletstva.«⁸

Tijek pregovora

U Ljubljani je Borelli prvo posjetio Dominika Garagnina koji ga je obavijestio o mnogim pojedinostima i novostima te ga podučio kako će se dalje vladati.⁹ Borellija, Cindra i Fenzija primio je generalni intendant de la Bergerie te je zadužio Borellija da mu napiše promemoriju o kolonatskom stanju na raznim područjima Dalmacije i o razlikama koje postoje u svakom od tih područja. Generalni intendant ih je obavijestio o nacrtu dekreta u pogledu desetina prema kojem bi samo posjednici trebali plaćati 14 dodatnih čentezima poreza. Borelli i kolege nakon konzultacije zaključili su da nije pravedno da iznos od dodatnih 14 čentezima plaća samo posjednik, već da ih treba plaćati i kolon.

Postigli su, međutim, da se mora smatrati pogrešnim tumačenje dekreta od 20. srpnja 1812. te su još postigli da umjesto 1/5 prihoda, to jest dvije desetine koje su trebali plaćati samo posjednici, ubuduće posjednici budu obvezni plaćati samo jednu desetinu. Tom im je prigodom zatajeno da samo posjednici moraju platiti čitavu svotu od 14 dodatnih centi, što je značilo da samo posjednici moraju plaćati poreze. Zbog toga su zatražili poništenje nacrtu dekreta od 20. srpnja 1812. godine. Donesen je novi dekret od 19. veljače 1813. kojim se povlači nacrt dekreta 20. srpnja 1812., a koji se posebno odnosi na staru stečevinu, ali i na poreze na novoj stečevini¹⁰. Borelli također izvještava da je tekst te odredbe upućen u Dalmaciju na tiskanje.¹¹

Budući da se u to vrijeme uprava Ilirskih pokrajina preselila iz Ljubljane u Trst, trojica zastupnika otišla su u Trst da se poklone novome general-

8 Pismo upućeno Ivanu Luki iz Novoga, datirano 6. prosinca 1812.

9 Pismo upućeno Ivanu Luki iz Ljubljane, datirano 24. prosinca 1812.

10 Pismo upućeno Ivanu Luki iz Trsta, datirano 11. ožujka 1813.

11 Tekst te odredbe kao i nacrtu odredbe nije tiskan u službenim novinama *Telegraf officiel*.

nom guverneru vojvodi od Arbanàsa i da tako zaštede Dalmaciji trošak slanja novog izaslanstva. O njihovu posjetu novom guverneru izvijestio i *Telegraf officiel*.¹²

Borelli se u pismima žalio na Cindra s obrazloženjem da mu ne pomaže. Zbog velike hladnoće izazvane burom Borelli je zalegao u krevet s temperaturom. Umjesto da mu pomogne, Cindro je otišao na ples u kazalište te, piše Borelli, izgleda da je došao prije svega da se zabavi, a da drugima ostavi probleme i brige, a kad drugi uspiju nešto uraditi, da će tada tome pripisati i svoje zasluge.¹³

Borelli izvještava kako je na odlasku, kada su otišli u oproštajni posjet, guverner vojvoda od Arbanàsa prekorio Cindra za javno protuvladino raspoloženje Splitskana i za njegovo osobno vladanje. Cindro se pokušao opravdati, ali bezuspješno, što je svima bilo jako neugodno. Borelli zaključuje da Cindro ima očito neprijatelje koji možda i nisu njegovi sunarodnjaci.¹⁴ Kao što je Borelli i predvidio, na povratku je Cindro, koji je imao govornički dar, pokušao uspjeh pregovora pripisati isključivo sebi. Tada su Borelli i Fenzi odlučili ispričati čitavu istinu.

Borelli se žalio na nekoliko mjesta na Cindra opisujući ga kao glupog, oholog i škrtog. Sve troškove prijevoza kočijama u Ljubljani i u Trstu, zatim troškove prepisivača, prevoditelja, vojnika za pratnju itd., platio je sam Borelli, a da se Cindro nije ni udostojao pitati duguje li što.¹⁵

Borelli je bio na putu od 11. studenog 1812. do 21. ožujka 1813., to jest više od četiri mjeseca, i na tom putovanju potrošio, prema vlastitoj procjeni, oko 300 cekina.

12 *Telegraphe officiel*, br. 26, str. 104, Ljubljana 1. travnja 1813, donosi sljedeću vijest:

» Provinces Illyriennes, Laybach, le 14 mars. Aujourd’hui Messieurs A. Borelli de Wra-na, membre de la légion d’honneur, Maire de Zara; J. Cindri Maire de Spalato et A. Fenzi adjoint de Maire de Sebenico ont eu l’honneur de présenter à Son Excellence Monseigneur le Duc d’Arbanàsa Gouverneur Général de ces Provinces l’hommage des sentiments d’amour et de dévouement dont les citoyens Dalmates sont pénétrés pour l’Empereur, et celui de leur respect particulier pour Son Excellence. Son Excellence a daigné les accueillir avec intérêt et leur permettre d’assurer les Dalmates de la bienveillance de Sa Majesté.«

13 Pismo upućeno Dominiku iz Trsta, datirano 7. veljače 1813.

14 Pismo upućeno Ivanu Luki iz Trsta, datirano 20. ožujka 1813.

15 Pismo upućeno Ivanu Luki iz Knina, datirano 31. ožujka 1813.

Zaključak

Budući da je izaslanstvo gradonačelnika krenulo na put u studenome, kada je zbog snijega i leda bilo otežano putovati kopnenim putem, nimalo ne iznenađuju nevolje na koje su naišli tijekom putovanja. Sigurno da Dalmatincima nije bilo lako podnositi zimu u Ljubljani i Trstu, a osobito Borelliju koji je bio vrlo krhkog zdravlja. Osim toga boravak izvan kuće bio je vrlo skup, što se zasigurno loše odrazilo na ionako slabo gospodarsko stanje dalmatinskih gradonačelnika, sudionika ovih pregovora. Premda su na tim pregovorima postigli uspjeh, o kojemu ne možemo točno suditi jer nemamo odnosne dokumente, u svakom slučaju taj uspjeh bio je kratkog vijeka jer je krajem te iste godine ponovno uspostavljena austrijska vlada-vina.

Bibliografija

Arhivski fondovi

Državni arhiv u Splitu, Fond Garagnin-Fanfogna, Korespondencija

Knjige i članci

Čolak, Nikola. Spis Andrije Borellija o uređenju Dalmacije krajem XVIII. stoljeća, *Mogućnosti*, 4(1957) 5, str. 397-410; 6, str. 499-510.

Hrvatski biografski leksikon, 2, Zagreb, Jugoslavenski leksikografski Zavod „Miroslav Krleža“, 1989.

Maštrović, Vjekoslav. *Zadarska oznanjenja. Jadertina Croatica*, Zagreb, JAZU, 1979.

Šimunković, Ljerka - Bajić-Žarko, Nataša. Iz korespondencije Dominika i Ivana Luke Garagnina, *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 20., Split, Državni arhiv u Splitu, 2006.

Telegraf officiel.

ANDRIJA BORELLI AND DRAFT LAW REGARDING THE TITHE

Ljerka Šimunković
Original scientific paper
Stepinčeva 27, 21000 Split

The time of the French government in Dalmatia can be illuminated and valuated on the basis of eighty-eight letters that Andrija Borelli sent to brothers, Dominik and Ivan Luka Garagnin, in the period from 1806 to 1814. On the same basis an attempt of French government to introduce taxes in Illyrian Provinces can be reconstructed. Also, the letters reveal that in 1812, city governments got an official letter regarding the tithe, and decided to send their representatives in Ljubljana to express their opinion regarding the same. Andrija Borelli, the mayor of Zadar, describes his painstaking trip in winter conditions from Zadar to Ljubljana as well as the pace of negotiations.

Key words: French administration, correspondence, tithe, negotiations